

Πριν από εκατό περίπου χρόνια, τον Απρίλιο του 1901, διοργανώθηκε από τον *Πατριωτικό Σύνδεσμο των Κυπρίων εν Αθήναις* στο Ζάππειο Μέγαρο Αθηνών, *Κυπριακή Έκθεση και Αγορά* με εκθέματα αντιπροσωπευτικά από όλη την κυπριακή παραγωγή και την καθημερινή ζωή των Κυπρίων και στόχο την εθνική αφύπνιση και σύσφιξη των δεσμών μεταξύ του ελληνικού μητροπολιτικού χώρου και της Κύπρου.

Σήμερα, έναν αιώνα μετά, το Εθνικό Ιστορικό Μουσείο και το Πολιτιστικό Ίδρυμα Τραπέζης Κύπρου συνδιοργανώνουν την Έκθεση «Ο κόσμος της Κύπρου την αυγή του 20ού αιώνα» σε μια προσπάθεια ανασύνθεσης του παραδοσιακού τρόπου ζωής στις πόλεις και τα χωριά της Κύπρου εκείνης της εποχής.

Στην Έκθεση παρουσιάζεται η μοναδική συλλογή ενδυμασιών και μεμονομένων ενδυμάτων, η οποία δωρήθηκε από τον *Πατριωτικό Σύνδεσμο* στο Μουσείο της Ιστορικής και Εθνολογικής Εταιρείας της Ελλάδος, το σημερινό Εθνικό Ιστορικό Μουσείο, αμέσως μετά το τέλος της Έκθεσης του 1901. Οι φορεσιές τοποθετούνται μέσα στο ιστορικό χωροχρονικό περιβάλλον τους με τη βοήθεια πλούσιου εποπτικού και άλλου πληροφοριακού υλικού αλλά και χρηστικών αντικειμένων της εποχής, από διάφορα μέρη της Κύπρου.

Η Έκθεση θα παραμείνει ανοικτή μέχρι την 28η Οκτωβρίου.

Το κείμενο που ακολουθεί δόθηκε ως διάλεξη στο Εθνικό Ιστορικό Μουσείο στην Αθήνα στις 3.3.2000 στα πλαίσια της Έκθεσης «Ο κόσμος της Κύπρου την αυγή του 20ού αιώνα».

Ο Κόσμος της αυγής του 20ου αιώνα

Ευφροσύνης Ριζοπούλου - Ηγουμενίδου*

Της Κύπρου 20ού αιώνα

Η κοινωνία της Κύπρου στα τέλη του 19ου αιώνα όπως αντικατοπτρίζεται στην εμφάνιση των ανθρώπων της εποχής

Η ενδυμασία και γενικότερα η εμφάνιση είναι φαινόμενο πολυσήμαντο που προσδιορίζεται από ποικίλους παράγοντες. Το ένδυμα εκφράζει την κοινωνία που το δημιουργεί, τόσο σε συλλογικό όσο και σε ατομικό επίπεδο. Αντικατοπτρίζει γενικά την πολιτιστική στάθμη και την αισθητική, και ειδικότερα τις διαβαθμίσεις και διαφοροποιήσεις μιας κοινωνίας σε δεδομένο τόπο και χρόνο.

Τα τέλη του 19ου αιώνα στην Κύπρο συμπίπτουν με τις πρώτες

δεκαετίες της βρετανικής διακυβέρνησης. Η μεταβίβαση της Κύπρου στη Μεγάλη Βρετανία με τη συνθήκη του Αγίου Στεφάνου το 1878, αποτέλεσε ορόσημο στην ιστορία του νησιού με επιπτώσεις σε όλους τους τομείς της ζωής. Μέσα στο πλαίσιο μιας πιο εκσυγχρονισμένης διακυβέρνησης και διοικητικής οργάνωσης συγκεντρωτικού χαρακτήρα, η νεά αποικιοκρατική κυβέρνηση προσπάθησε να μεταβάλει τα δεδομένα που είχε δημιουργήσει η τριακοσάχρονη οθωμανική κυριαρχία. Κατά τις πρώτες όμως δεκαετίες η οικονομική και κοινω-

πολιτισμός

νική εξέλιξη προχώρησε με πολύ αργό ρυθμό, λόγω των σοβαρών οικονομικών επιβαρύνσεων με τη μορφή του «φόρου υποτελείας». Με στόχο την όσο το δυνατόν πιο προσοδοφόρα εκμετάλλευση των πόρων του νησιού, άρχισαν να γίνονται έργα υποδομής σε καίριους τομείς, όπως της υγείας, της εκπαίδευσης, των συγκοινωνιών κ.λπ. Το νέο πολιτικό καθεστώς ευνόησε το άνοιγμα προς την Ευρώπη, τόσο στον εμπορικό όσο και στον πολιτιστικό τομέα. Οι επικοινωνίες με το εξωτερικό αυξήθηκαν, και στο εσωτερικό διευκολύνθηκαν με την επέκταση του οδικού δικτύου. Το τελευταίο ήταν ιδιαίτερα σημαντικό γιατί έφερε πιο κοντά στην πόλη την ύπαιθρο ανοίγοντας κυριολεκτικά το δρόμο για αμφίδρομη μεταφορά ανθρώπων, ειδών και ιδεών.

Στον πολιτικό τομέα οι μεταρρυθμίσεις ουσιαστικά περιορίστηκαν στη λειτουργία των δικαστηρίων και του Εκτελεστικού και Νομοθετικού Συμβουλίου, που περιλάμβανε και μέλη αιρετά. Οι πρώτες δεκαετίες της βρετανικής κυριαρχίας χαρακτηρίζονται από σειρά αποστολών στο Λονδίνο για υποβολή ψηφισμάτων και υπομνημάτων, με τα οποία οι Κύπριοι ζητούσαν μείωση της φορολογίας, ενίσχυση της γεωργίας και της παιδείας, αύξηση των κονδυλίων για δημόσια έργα και μεγαλύτερη συμμετοχή των πολιτών στη διοίκηση, ακόμη και στις ανώτερες θέσεις, πολιτικές και δικαστικές. Ο 19ος αιώνας έκλεισε με έντονη δράση για απόκτηση πραγματικών συνταγματικών ελευθεριών και με εθνικές διεκδικήσεις της πλειοψηφίας των Κυπρίων, αιτήματα που η βρετανική κυβέρνηση αρνήθηκε να ικανοποιήσει.

Μέσα σ' αυτές τις συνθήκες οργανώθηκε η πολιτική ζωή, και η ελευθερία λόγου εκδηλώθηκε με την έκδοση των πρώτων εφημερίδων και περιοδικών.

Υπό αγγλική κατοχή η γενική μόρφωση των Ελληνοκυπρίων βελτιώθηκε και ήδη το 1888 υπήρχαν 241 ελληνικά σχολεία. Για τα κορίτσια είχαν ιδρυθεί από το 1859 / 60 παρθεναγωγεία, αλλά ως το 1891, μόνο το 8,5% των κοριτσιών ηλικίας 5-14 ετών φοιτούσαν σε σχολεία. Στον

τομέα της παιδείας και του εμπορίου σημαντική ενίσχυση προσέφεραν τα μεγάλα κέντρα του ελληνισμού, η Κωνσταντινούπολη, η Σμύρνη, η Τεργέστη, η Αλεξάνδρεια κ.α. Από τα κέντρα αυτά και την Ελλάδα έφθασαν στο νησί πολλοί Έλληνες και κατέλαβαν θέσεις στη διοικητική μηχανή και αξιώματα για τα οποία δεν υπήρχαν ακόμη κατάλληλα μορφωμένοι Κύπριοι. Η παρούσα τους ενδυνάμωσε τους δεσμούς της Κύπρου με την Ελλάδα - δεσμούς που σφυρηλατήθηκαν την περίοδο αυτή και με τη συμμετοχή Κυπρίων στους πανελλήνιους αγώνες του 1896 και στον ελληνοτουρκικό πόλεμο του 1897. Συνέβαλε επίσης στην ανάπτυξη της αστικής τάξης στο νησί, σε μια κοινωνία που εξελισσόταν πλέον σύμφωνα με νέα πρότυπα, με εμπόρους και άλλους ελεύθερους επαγγελματίες, κυβερνητικούς υπαλλήλους και διανοούμενους στα μεσαία και ανώτερα κοινωνικά στρώματα των πόλεων.

Ο πληθυσμός όμως της Κύπρου παρέμενε στο μεγαλύτερο μέρος του αγροτικός, εφόσον το 1881 μόνο το 16,8% του συνόλου κατοικούσε στις πόλεις. Το βιοτικό επίπεδο ήταν γενικά χαμηλό και την οικονομική

δυσπραγία επιδεινώνει η εκμετάλλευση των δανειστών τοκογλύφων. Παράλληλα, θεομηνίες, ανομβρία και η μάστιγα της ακρίδας επέφεραν πλήγμα στην παραγωγή.

Ο αγροτικός κόσμος συνέχισε τις παραδοσιακές μεθόδους παραγωγής με ελάχιστες βελτιώσεις στις καλλιέργειες και παρέμεινε προσκολλημένος στις πατροπαράδοτες συνήθειες και νοοτροπία που δεν δεχόταν εύκολα τις καινοτομίες της βρετανικής κυβέρνησης.

Η ζωή παρακολουθούσε τον κύκλο των εποχιακών γεωργικών εργασιών με ορόσημα τις τοπικές ή παγκύπριες θρησκευτικές γιορτές και τα συναφή πανηγύρια που δεν είχαν μόνο λατρευτικό αλλά και οικονομικό / εμπορικό χαρακτήρα που έδιναν ευκαιρία για κοινωνικές συναναστροφές και ανταλλαγή αγαθών. Εργασίες όπως το φύτεμα του αμπελιού, ο τρύγος, ο θερισμός, το λιομάζωμα, είχαν συλλογικό χαρακτήρα, ενώ τα σημαντικά γεγονότα της ζωής, η γέννηση, η βάπτισμα, ο γάμος, ο θάνατος, ήταν κοινή υπόθεση. Όλα αυτά, όπως και οι μεγάλες γιορτές (Χριστούγεννα, Λαμπρή), ήταν συνυφασμένα με πανάρχαια έθιμα και μαγικοθρησκευτικές τελετουργίες.

γίες που τηρούνταν με ευλάβεια και στον 20ό ακόμη αιώνα. Στην ύπαιθρο, η γυναίκα, μαζί με τα παιδιά, δούλευε δίπλα στον άντρα στα χωράφια, και το βράδυ καθόταν στον αργαλειό που δεν έλειπε από κανένα σπίτι. Η κατοικία ήταν μικρή, συνήθως ένα δωμάτιο για στοιχειώδεις ανάγκες. «Σπίτιν όσον να σε φωρεί τζαι κάμπον ώσπου θωρείς», κατά την κυπριακή παροιμία. Οι κυριότεροι χώροι προορίζονταν για τα γεννήματα και τα ζώα. Μόχθος ολόημερος, συνθήκες δύσκολες, διατροφή λιτή. Στις μικρές, απόμακρες κοινότητες, που χαρακτηριζόταν μια πρωτόγονη σχεδόν αυτάρκεια, σημαντικός ήταν ο ρόλος των παραδοσιακών τεχνιτών. Ορισμένα μάλιστα χωριά, που διέθεταν τις πρώτες ύλες, είχαν ειδικευθεί σε κάποιες τέχνες, όπως στην κατεργασία δερμάτων, την ύφανση σακκιών, την καλαθοπλεκτική, την αναπνήσιση του μεταξιού κ.λπ. και κάλυπταν τις ανάγκες της ευρύτερης περιοχής. Η μεταφορά ανθρώπων και αγαθών στο εσωτερικό του νησιού μέχρι τις αρχές του 20ού αιώνα γινόταν μόνο με ζώα, βοϊδάμαξες και κάρα.

Αυτή την κοινωνία, που αδρομερώς προσπάθησα να σκιαγραφήσω, αντανακλά η εμφάνιση των ανθρώπων της Κύπρου στα τέλη του 19ου αιώνα, όταν τα δεδομένα άρχιζαν να αλλάζουν με τις νέες συνθήκες που προσπαθούσε να επιβάλει η αποικιοκρατική κυβέρνηση.

Για την ανασύνθεση της ενδυμασίας αυτής της εποχής διαθέτουμε όχι μόνο πολύτιμες γραπτές πηγές (προικοσύμφωνα, κείμενα περιηγητών κ.λπ.), αλλά και τις πρώτες φωτογραφίες των ανθρώπων του νησιού από επαγγελματίες φωτογράφους ή ερευνητές (John Thomson, J.P. Foscolo, Magda Ohnefalsch - Richter). Κυρίως όμως διαθέτουμε σωζόμενα ενδύματα, όπως είναι οι φορεσιές του Εθνικού Ιστορικού Μουσείου που πρωτοπαρουσιάστηκαν στην Κυπριακή Έκθεση το 1901 στο Ζάππειο.

Οι παραδοσιακές ενδυμασίες στα τέλη του 19ου αιώνα είναι ακόμη χειροποίητα έργα, από την κατεργασία των πρώτων υλών ως το ράψιμο, το κέντημα, το στάμπωμα του μαντηλιού, το στολισμα με την πηπίλ-

λα. Το ίδιο και τα υποδήματα και τα κοσμήματα των ντόπιων χρυσοχών.

Όλες τις παραλλαγές της παραδοσιακής γυναικείας φορεσιάς συνοδεύει το πουκάμισο. Συνήθως το φορούσαν μέσα από άλλα εξωτερικά ενδύματα, οπότε ήταν ορατό στο μεγάλο άνοιγμα του στήθους και στα άκρα, αλλά μπορούσε να αποτελεί και εξωτερικό ένδυμα μ' ένα μαντίλι στη μέση, ως καθημερινή πρόχειρη φορεσιά. «Τα κορίτσια της Κύπρου τις μέρες της δουλειάς ήταν άνετα κι ανάλαφρα ντυμένα με βαμβακερά βρακιά και πουκάμισο, κι άφηναν τα μαλλιά να πέφτουν στην πλάτη δεμένα μ' ένα κορδόνι από χάντρες» αναφέρεται σε περιοδικό του 1882. Τις ατημέλητες κοπέλες της υπαίθρου με τ' άσπρα τους φορέματα στο πηγάδι για νερό ή σε άλλες στιγμές της καθημερινής ζωής, απαθανάτισε το 1878 ο John Thomson.

Πολύ συνηθισμένη ήταν η φορεσιά με το φουστάνι, μονοκόμματο μεσότο φορέμα με μανίκια, εφαρμοστό πανωκόρμι και σουρωτή φούστα, συνήθως από ριγωτή αλατζιά. Το φουστάνι είχε ευτύτατη διάδοση, τόσο σε ορεινές όσο και σε πεδικές περιοχές του νησιού.

Μια από τις χαρακτηριστικότερες φορεσιές της κυπριακής υπαίθρου ήταν το σύνολο με την ανοιχτή ως κάτω σαγιά πάνω από πουκάμισο και βρακιά με κεντημένα ποδιάρκα που έφθαναν μέχρι τον αστράγαλο. Η καρπασίτικη σαγιά ήταν από καρό ή ριγωτή αλατζιά, ή λευκή βαμβακομέταξη, διακοσμημένη με χάντρες και επίρραπτο κέντημα, και είχε πλαϊνά ανοίγματα για άνετο περπάτημα. Τη συμπλήρωνε μαντίλι στη μέση και κεφαλόδεσμος από δύο μαντίλια, το εσωτερικό σφικτοδεμένο και το άλλο ριγμένο από πάνω. Η σαγιά φορέθηκε με παραλλαγές στο σχέδιο και σ' άλλες περιοχές, όπως στην Πάφο.

Στη καρπασίτικη φορεσιά συγκαταλέγονται επίσης το ρουτζέττι και το ντουμπλέττι, πολύπτυχες βαμβακερές φούστες, κόκκινη το ρουτζέττι και λευκή το ντουμπλέττι, που τις έριχναν ως μπερτά στους ώμους, πάνω από τη σαγιά, όταν πήγαιναν στην εκκλησία. Την κόκκινη φορούσαν οι νεότερες. Το ρουτζέττι όμως φορέθηκε και ως φούστα με ζώνη που έκλεινε με πόρπες, σε συνδυασμό

με μεταξωτό πουκάμισο και ζακέτα, τη σάρκα, ως γιορτινή αλλά και νυφική φορεσιά. Η σάρκα ήταν κοντή ζακέτα με βαθύ άνοιγμα στο στήθος και μανίκια, συνήθως πλατύτερα στο κάτω μέρος, ραμμένη από σκουρόχρωμη τσόχα με βελούδο με επίρραπτη χρυσή διακόσμηση.

Φούστα ή φουστάνι από εγχώριο ή εισαγόμενο ύφασμα και σάρκα πάνω από μεταξωτό πουκάμισο, αποτέλεσε τον πιο διαδεδομένο τύπο γιορτινής και νυφικής φορεσιάς στην ύπαιθρο. Ως γιορτινή φοριόταν με μαντίλι στο κεφάλι, ενώ το νυφικό πέπλο ήταν κόκκινο, μακρύ μέχρι τα γόνατα και διακοσμημένο με χρυσά φλουριά.

Ο ενδυματολογικός αυτός τύπος, που αντιπροσωπεύθηκε στην Έκθεση των Αθηνών με τη φορεσιά «χωρική με εορτάσιμα», δεν ήταν παρά μια λιγότερο περίτεχνη και πολυτελής παραλλαγή παλαιάς αστικής φορεσιάς, καθιερωμένης στις πόλεις ήδη πριν από τα μέσα του 19ου αιώνα. Τη βλέπουμε να τη φορούν κυρίες πλουσίων αστικών οικογενειών, όπως η Μαρία Πιερράκη σε πορτραίτο του 1845 στη Λάρνακα και η Ιουλιανή Βοντιτισιάνου σε πορτραίτο του 1851 στη Λευκωσία. Ιδιότυπο είναι το φέσι, καλυμμένο με μαύρη φούντα και διακοσμημένο με φιορά από ψιλό μαργαριτάρι και μεταξοκλωστές. Η φορεσιά αυτή συνδέθηκε με το όνομα της Βασιλισσας της Ελλάδας και ως παραλλαγή της εθνικής ελληνικής φορεσιάς «Αμαλία», έμεινε γνωστή στην Κύπρο ως στολή τύπου Αμαλίας. Η διάδοσή της σ' όλες τις περιοχές του νησιού, η επικράτηση και επιβίωσή της, αναμφίβολα σχετίζονται με τους ιδεολογικούς προσανατολισμούς της εποχής και με τους στενότερους δεσμούς της Κύπρου με το ελεύθερο Ελληνικό Κράτος.

Όλες τις παραδοσιακές φορεσιές που αναφέραμε συμπλήρωναν ποικίλα κοσμήματα, σκουλαρίκια, περιδέραια (σκαλέτα, κερτανές), σπλίγκες, σταυροί τουτουνωτοί με κοράλια, βραχιόλια, πόρπες ζώνης, κ.λπ.

Η στολή τύπου Αμαλίας ήταν η τελευταία παραδοσιακή στολή που φορέθηκε από τις κυρίες της ανώτερης κοινωνικής τάξης.

Περιγράφοντας το 1901 την ενδυμασία της Κυπρίας αρχόντισσας, της «-

πολιτισμός

κοκόνας», ο Γ. Σ. Φραγκούδης σχολίαζε πως ο τύπος αυτός είχε σχεδόν εκλείψει. Τα μεταξωτά γοβάκια της κυρίας των πόλεων στη φορεσιά της Έκθεσης είχε κατασκευάσει ο Χατζηγαβριλίδης, που, όπως μας πληροφορεί η Magda Ohnefalsch - Richter, είχε μαθητεύσει στην Ευρώπη και αυτός διδασκεύε τους τσαγκάρηδες της Λευκωσίας να κατασκευάζουν μποτάκια σύμφωνα με τη γαλλική και την αγγλική μόδα.

Στα αστικά κέντρα ο ευρωπαϊκός συρμός, που είχε αρχίσει να γίνεται αισθητός από τα μέσα του 19ου αιώνα, κέρδιζε σταθερά έδαφος μετά την έναρξη της βρετανικής διακυβέρνησης. Στα προικοσύμφωνα της αστικής τάξης εμφανίζονται ενδύματα νέας μόδας, όπως καπέλα, κορσέδες κάμπρενοι, επανωφόρια βιζόν με χάντρες, σάκκος μακρύς φασουνέ, βέλον άσπρον, κάλσες με κουβαρίστρες, κ.λπ.

Παρακολουθώντας τον νέο συρμό, οι κυρίες της Κύπρου αξιοποιούσαν τα εκλεκτά ντόπια μεταξωτά. Όχι μόνο στα χωριά αλλά και στη Λευκωσία, γράφει ο Γ.Σ. Φραγκούδης, υπήρχε σχεδόν σε κάθε σπίτι αργαλειός, όπου οι γυναίκες, πλούσιες και φτωχές, ύφαιναν νυχθημερόν. Σύμφωνα με την απογραφή του 1891, 3,423 γυναίκες ασκούσαν την υφαντική ως επάγγελμα. Τα ντόπια υφαντά στη Λευκωσία πωλούνταν στο γυναικοπάζαρο, κάθε Παρασκευή. Στην Αποικιακή Έκθεση του Λονδίνου το 1886 έγινε επίδειξη της κυπριακής υφαντικής. Κι όμως, στα τέλη του 19ου αιώνα δεν υπήρχε στο νησί ούτε ένα υφαντουργείο!

Παράλληλα με τα εγχώρια υπήρχαν στην αγορά εισαγόμενα υφάσματα, και Αγγλίδα περιηγήτρια το 1894 εξέφραζε το φόβο πως τα εμπριμέ που έφερναν από το Manchester θα κατέστρεφαν το αγνό λαϊκό γούστο.

Οι μεταξωτές αισθητές που εκτέθηκαν το 1901 στο Ζάππειο ήταν ραμμένες στην Κύπρο και έργα μοδίστρας της Λευκωσίας τα γυναικεία καπέλα. Η ευπρέπεια κατά τα βικτωριανά πρότυπα απαιτούσε πλέον κλειστά στο λαιμό φορέματα με όρθιο γιακά και μακριά, φουσκω-

τά στους ώμους μανίκια, σε μαύρο ή λευκό / κρεμ χρώμα. Έχουν εφαρμοστό κορσάζ, μέση στενή και φούστα μακριά πάνω από μεταξωτά μεσοφόρια. Γαρνίρονται με δαντέλες, πιέτες, βολάν και το σχέδιό τους τονίζει το γυναικείο σώμα. Η ραπτομηχανή και τα σχέδια σε φιγυρίνια επιτάχυναν τη διάδοση της μόδας και, όπως έγραφε η «Εφημερίς των Κυριών» στην Αθήνα του 1901, «η μπιμπίλα εις την Κύπρον αφήκε τα μεταξωτά υποκάμισα και τα τομπέρια και τους κεφαλοδέσμους των παλαιών χρόνων δια να στολίσει σήμερον καπέλα ποιητικώς αβρά, και μεταξωτά φορέματα χορών θαυμάσια...»

Είχε παρατηρηθεί ότι οι τουαλέτες των Ελληνοκυπρίων αστών δεν υστερούσαν εκείνων των Ελληνίδων της Αλεξάνδρειας, της Σμύρνης, της Κωνσταντινούπολης. Αξιοπρόσεκτη είναι η ομοιότητα των μεταξωτών φορεμάτων της Λευκωσίας σε βιτρίνα της Κυπριακής Έκθεσης με τα φορέματα των κυριών της Αθήνας που επισκέπτονταν την Έκθεση. Το αστικό ντύσιμο συνοδεύουν τυπικά κοσμήματα ευρωπαϊκού τύπου, κορφίτσες, μενταγιόν, χρυσά ρολόγια σε θήκες, καδένες και άλλα με πολύτιμους λίθους. Στις πόλεις είχε επίσης υιοθετηθεί το ευρωπαϊκού τύπου λευκό μακρύ νυφικό με λευκό πέπλο. Οι κυρίες της αστικής τάξης είχαν ως κύριο μέλημα τα οικογενειακά καθήκοντα. Ζώντας μέσα στο σπίτι, διατηρούσαν την ιδανική για την εποχή λευκή επιδερμίδα, σε αντίθεση με την ηλιοκαμένη αγρότισσα.

Υσικά, η ευρωπαϊκή μόδα διαδόθηκε σε πολύ απλούστερους τύπους και τα ευρύτερα κοινωνικά στρώματα δεν είχαν καν τη δυνατότητα να την ακολουθήσουν ή το έκαναν με καθυστέρηση. Δεν είναι τυχαίο ότι οι Αγγλίδες περιηγήτριες δεν αναγνώριζαν το δικό τους ευρωπαϊκό ντύσιμο σ' αυτό που έβλεπαν στις πόλεις του νησιού: «φορούν ευρωπαϊκές φούστες σύμφωνα με τη μόδα πριν από 20 χρόνια». (Scott - Stevenson, 1880). Πάντως, ο απόηχος είχε φθάσει στα τέλη του αιώνα και στην ύπαιθρο, όπου συναντάμε το ενδυματολογικό σύνολο με φούστα και μεσάτη ζακέτα. Ο Γ.Σ. Φραγκούδης αναφέρει μεταξύ των εκθεμάτων και μια «νεωτέρα» ενδυμασία «το φουστάνι και το σακκάκι, εφ' ών διακρίνονται τα πρώτα σχέδια της μόδας, τείνουσα ήδη να εξαφανίση όλα τ' άλλα, τες σάρκες, τα ρουτζέτια και τες σαγιές, προάγγελος του και εις τα χωρία εισελαύνοντος ευρωπαϊσμού».

Από τον ευρωπαϊκό συρμό είχαν επηρεασθεί και οι νεαρές Τουρκοκύπριες, παρόλον ότι οι Οθωμανίδες συνέχιζαν

πολιτισμός

να φορούν τους χιονάτους φερετζέδες τους. «Στις Οθωμανίδες» γράφει η Mrs Scott - Stevenson το 1880, «θαύμασα τα παράξενα γαλλικά παπούτσια και τα μακριά λευκά σεντόνια που, τυλίγοντάς τες από το κεφάλι μέχρι τα πόδια, άφηναν έξω μόνο το ένα μάτι που με κοίταζε περίεργα καθώς περνούσα. Έμοιαζαν με μεγάλους άσπρους μπόγους, αν και είναι ελάχιστα πιο άχαρες από τις Ελληνίδες».

Αλλαγή εικόνας συνύπαρξης του παραδοσιακού με το ευρωπαϊκό, παρουσιάζει και η αντρική ενδυμασία της εποχής. Η παραδοσιακή εντάσσεται στο νησιωτικό τύπο με κύριο χαρακτηριστικό τη βράκα, κατά κανόνα μαύρη (υπήρχε και μπλε και λευκή), από βαμβακερό χοντρό δίμιτο ύφασμα, πολύπτυχη και με μακριά σέλλα που στερέωναν πίσω στο ζωνάρι. Με τη βράκα φορούσαν πουκάμισο βαμβακερό για την καθημερινή εργασία και μεταξωτό ή ημιμέταξο για γαμπριάτικο και γιορτινό. Στη μέση τύλιγαν τη στενόμακρη ως τέσσερα μέτρα ζώστρα, συνήθως μαύρη, ή το πολύχρωμο τταλαπουλούζι. Πάνω από το πουκάμισο φορούσαν το γελέκκιν μόνο ή με το μανικωτό ζιμπούνι. Τα γιορτινά και γαμπριάτικα γιλέκα, από βελούδο ή τσόχα, ήταν σταυρωτά, διακοσμημένα με σιρίτια και γαϊτάνια και συχνά κεντημένα με αντωπά λιοντάρια, πουλιά ή σχηματοποιημένα φυτικά μοτίβα. Τα καθημερινά ήταν συνήθως από ριγωτή ή καρό αλατζιά και διακρίνονταν σε τοπικές παραλλαγές. Τη φορεσιά συμπλήρωνε το κεφαλομάντιλο, τυλιγμένο γύρω από το φέσι και οι τσαγκαροποδίνες με τα χοντρά σιδερένια καρφιά. Οι φορεσιές των ορεινών περιοχών, όπως και τα χειμωνιάτικα ενδύματα, είχαν πιο σκούρα χρώματα. Τον χειμώνα φορούσαν και χοντρές κάπες, τους καπόττους.

Η ενδυμασία του Τουρκοκύπριου χωρικού δεν διέφερε παρά μόνο κατά τα χρώματα. Η βράκα του ήταν λευκή. Παραπλήσια με των χωρικών ήταν η ενδυμασία των τεχνιτών και γενικότερα των λαϊκών στρωμάτων στα αστικά κέντρα. Τον ίδιο τύπο είχε και η καλή φορεσιά του βρακά των πόλεων που διέφερε ωστόσο στην ποιότητα των ενδυμάτων (λευκό μεταξωτό πουκάμισο, βράκα

από ευρωπαϊκό ύφασμα, βελούδινο γιλέκο, κοντογούνι και μεταξωτή ζώστρα), στο κάλυμμα της κεφαλής (κόκκινο φέσι) και στα υποδήματα (σκάρπες με λευκές κάλτσες ή φραγκοποδίνες). Την ενδυμασία συμπλήρωναν το κρεμασμένο από μακριά αλυσίδα ρολόι και δακτυλίδι με ένθετο δακτυλιόλιθο ή σφραγίδα.

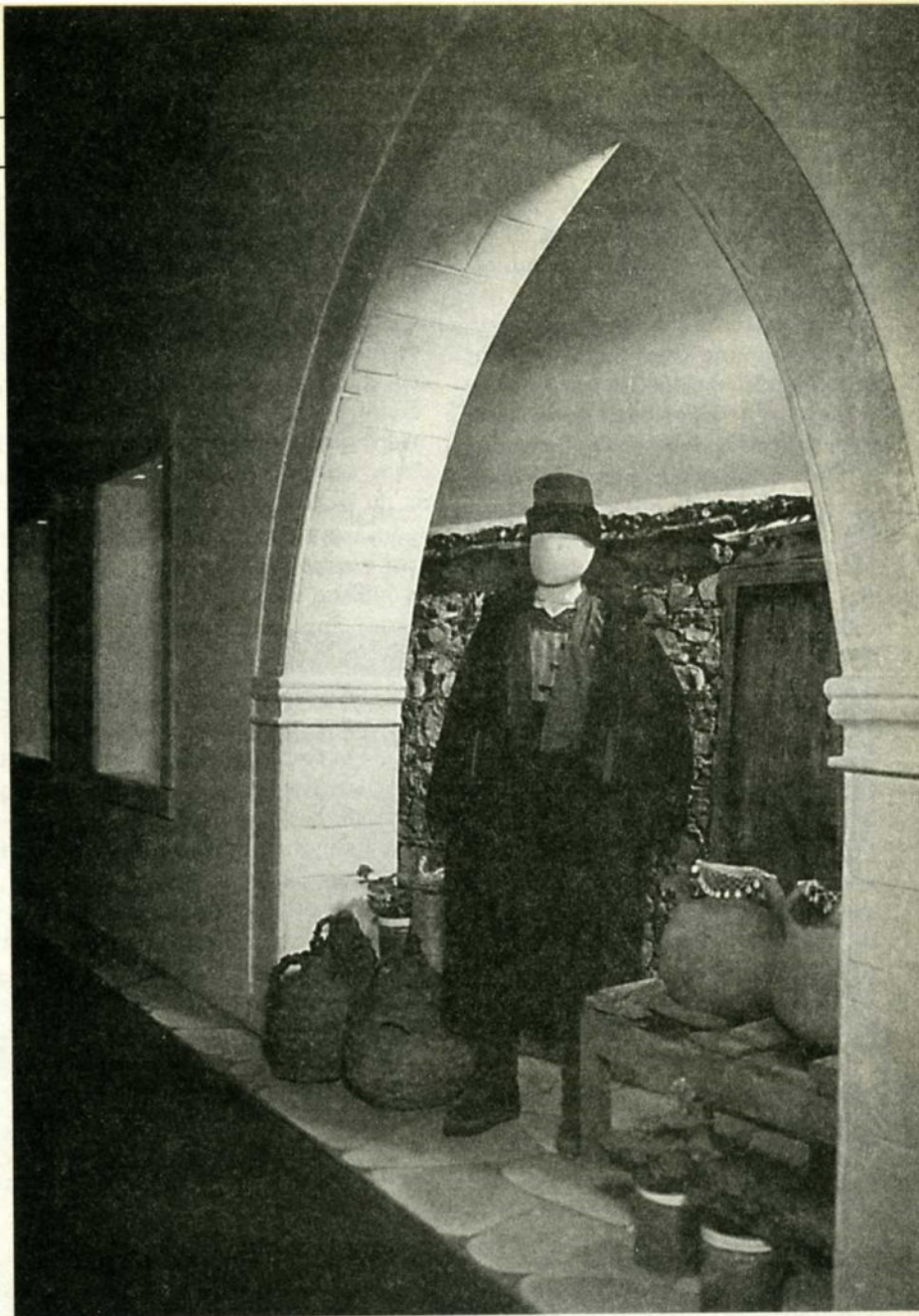
Παραπλήσια ήταν η ενδυμασία του Τουρκοκύπριου των πόλεων, η οποία ξεχώριζε με τους έντονους χρωματισμούς και την πιο φανταχτερή διακόσμηση.

Ήδη όμως από τα μέσα του 19ου αιώνα, τα άτομα της ανώτερης κοινωνικής τάξης, είχαν αρχίσει να υιοθετούν το ευρωπαϊκό ένδυμα. «Εις τας πόλεις οι της καλής τάξεως, οι τσελεπήδες, οι οποίοι έφερον άλλοτε τα ανατολικά αντεριά και σαλβάρια, ολίγον διαφέροντα των τουρκικών,

τα αντικατέστησαν προ χρόνων μακρών με τα φράγκικα» θα μας πει το 1901 ο Φραγκούδης.

Τεκμήρια για το αντρικό ευρωπαϊκό ένδυμα κατά την τελευταία δεκαετία του 19ου αιώνα αποτελούν οι φωτογραφίες του J.P. Foscolo.

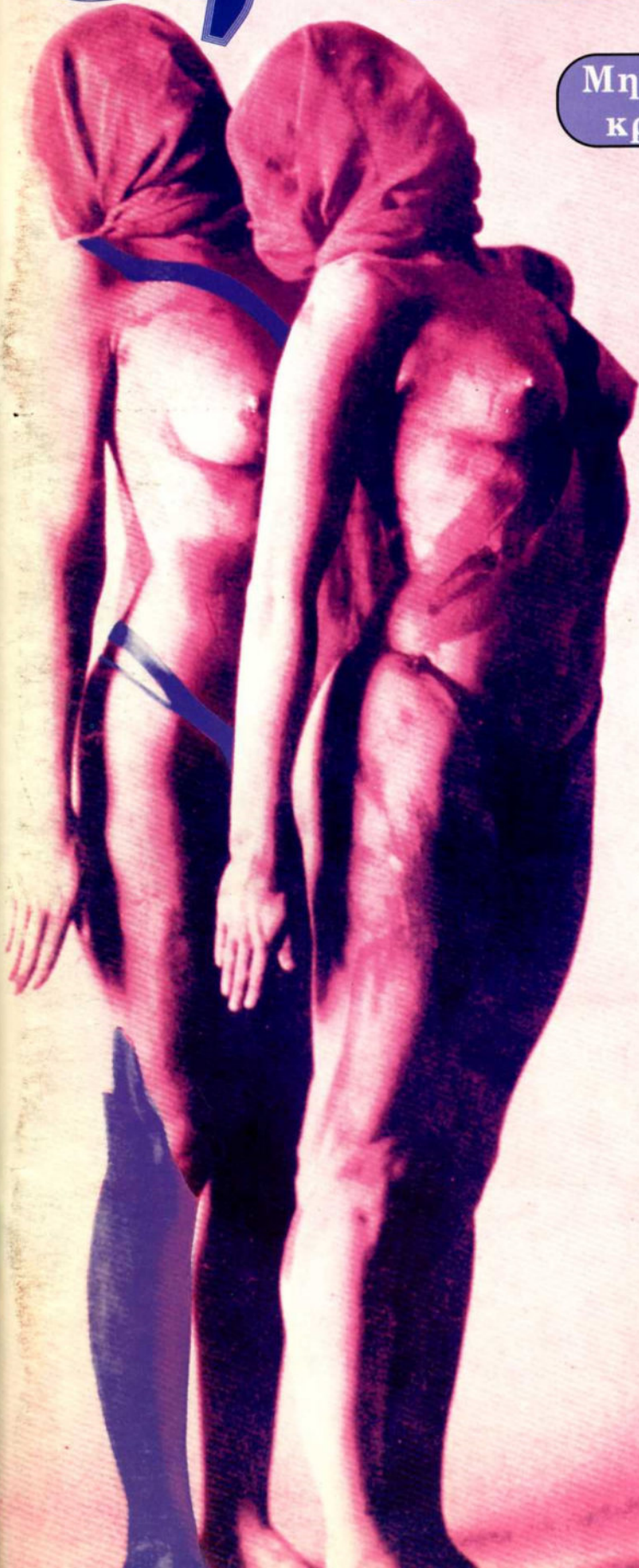
Χαρακτηριστική είναι η φωτογραφία του προσωπικού της Αυτοκρατορικής Οθωμανικής Τραπεζής στη Λάρνακα, το 1895: Σε αντίθεση με τους Τουρκοκύπριους συναδέλφους τους, που διατηρούν τη βράκα και το φέσι, οι Ελληνοκύπριοι είναι ντυμένοι με ευρωπαϊκό κοστούμι με καπέλο ψαθάκι και μπαστούνι. Ανάλογη εικόνα δίνουν φωτογραφίες αστικών οικογενειών. Το φέσι σε συνδυασμό με κοστούμι είναι πλέον σπάνιο και το φορούν μόνο οι ηλικιωμένοι. Ως κοσμήματα παραμένουν το δακτυλίδι και το ρολόι με την καδένα του,

ΕΞ υπαρχής

Μηνιαίο βήμα ανάλυσης,
κριτικής και διαλόγου

Οκτώβριος 2000
Τεύχος 16ο
Τιμή: £3.00

**Οι εκλογές
Ξανάρχονται**

**Ανεξαρτησία:
σαράντα χρόνια**

**Συνομιλίες:
μπροστά στην ωμή
πραγματικότητα**

**Νιαζί Κιζιλγιουρέκ:
Τίποτα δεν είναι
πλέον ίδιο στα
κατεχόμενα**

**Ζεστό Φθινόπωρο
στην Πράγα**

Κρατική βία

**Οδοιπορικό
στην Τουρκία**

Από τη νεκρή ζώνη

**Ένα κείμενο
του Πέρυ Άντερσον**

